

політична соціалізація відбувається за активної співпраці органів місцевого самоврядування з міжнародними організаціями, що є свідченням орієнтації керівництва територіальних громад на європейські цінності в процесі політичної соціалізації, а також високого рівня зацікавленості провідних країн ліберальної демократії у якісних змінах в політичній культурі українського суспільства, без якої неможлива подальша інтеграція України в демократичний простір.

Література

1. Кожекіна Л. Ю. Політична соціалізація як суб'єкт-суб'єктний процес: теоретичні підходи до періодизації. URL : <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/5034/1/10%20-%204%288%29%20-%204.pdf> (дата звернення : 08.12.2021)
2. Конончук О. Г. Історія формування та теоретико-методологічне осмислення транзитологічної парадигми. URL : <http://habitus.od.ua/journals/2018/6-2018/3.pdf> (дата звернення : 08.12.2021)
3. Пшеворский А. Демократия и рынок. Политические и экономические реформы в Восточной Европе и Латинской Америке / пер. с англ. под ред. проф. В.А. Бажанова. Москва, 2000. 320 с.
2. СМаріупольської міської ради. Новини Маріуполя. URL : <https://mariupolrada.gov.ua/ru/news> (дата звернення : 09.12.2021)

УДК 316.2»191/192:929Груш

Романцова Н. І.

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри філософії та соціології

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СОЦІОЛОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ У ВІЗІ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

Розглядаючи питання про створення Українського соціологічного інституту, М. Грушевський мав на увазі перш за все міжнародні умови, в яких відбувалася боротьба за УНР у 1919 р. Михайло Сергійович аналізував це питання як вчений та політик.

У своїй автобіографії 1926 р. М. Грушевський зазначив, що восени 1919 р. він виступив з проектом організації Українського соціологічного інституту (УСІ) і, «одержавши деякі кошти для цього занявся цією організацією» [1, с. 30]. Цей Інститут вчений розглядав у контексті «утворення бази постійної, солідної, забезпеченої в своїй роботі на ряд літ» [8, с. 241]. Проект заснування УСІ був внесений М. Грушевським на розгляд уряду УНР.

Цей Інститут з місцем перебування «в найбільш інтернаціональному центрі» – Женеві [8, с. 241] мав своїм завданням стежити за світовим соціальним рухом та соціологічними студіями, популяризувати їх результати для українського суспільства; встановлювати зв'язки з міжнародними та національними інституціями соціального руху, репрезентувати в них українців, інформувати світову спільноту про український соціальний рух й українську літературу [3, с. 264]. М. Грушевський вважав, що Інститут «має давати правильну інформацію чужинцям про наше сучасне і минуле» [2, с. 333]. За словами вченого, Женева була обрана місцем перебування УСІ через те, що у лютому 1920 р. там мав відбутись міжнародний соціалістичний конгрес, також «був призначений осідок Ліги Націй та й традиції закордонної роботи українських революціонерів і інших народів бувшої Росії з Женевою таки були зв'язані» [3, с. 264].

Звертаючись до українців, які мешкали за кордоном, М. Грушевський згадував, що з осені 1919 р. оселився у Швейцарії та розгорнув підготовчу роботу щодо створення УСІ: «організацію зв'язків, збирання бібліотеки й архіву, підготовку видань». Але у процесі цієї підготовки виявилися перешкоди, оскільки Рада міністрів УНР «при всім своїм спочутті сьому планові», не змогла виділити необхідних коштів для роботи Інституту. Михайло Сергійович зазначив, що тільки міністерство закордонних справ виділило невелику на той час суму – 400 тис. австрійських крон [3, с. 264].

Але зазначені плани діяльності УСІ у Женеві швидко були зруйновані через фінансову нестабільність у Швейцарії. У березні 1920 р. М. Грушевський інформував українську зарубіжну спільноту про те, що там зросла інфляція, а це завдало удару по можливостях подальшої діяльності Інституту. Після обговорення цієї ситуації з його співробітниками було вирішено, «не зрікаючись гадки про Женеву як про найкращий, може, осідок Інституту, в теперішній хвилі його бібліотеку складати й видавничу роботу організувати треба в якійсь країні з дешевшою валютою і з таких місць ми спинились на Празі». Одночасно Михайло Сергійович просив земляків надавати грошову допомогу для Інституту, «що працюватиме для тих часів, коли доля народів рішатиметься не на полях битв і не в передпокоях умундированих слуг всесвітнього капіталу, а в колективах на нарадах робочого народу всього світу» [3, с. 265].

Аналізуючи труднощі, з якими зіткнувся УСІ з початку діяльності, М. Грушевський зауважив, що «українські круги недооцінили тоді мого проекту. Маю взагалі нещастя, що коли пробую звернути їх увагу на трохи дальші перспективи, ніж справи самого нинішнього або вчорашнього дня, звичайно не маю успіху у нашої суспільності» [2, с. 332, 333].

Зібрані вченим для УСІ грошові фонди «були такі маленькі, що для того, щоб з них все-таки щось зробити, я мусив з Женеві перенестись до країв дешевшої валюти – спочатку до Праги, потім до Відня» [2, с. 333]. Сучасний дослідник В. Трошинський вважає, що в дійсності Інститут почав діяти саме у Відні [13, с. 774]. М. Грушевський зазначив, що в австрійській столиці він «організував виклади», підібрав для УСІ бібліотеку, яка через брак коштів зберігалася у Празькому університеті. За три роки він опублікував 12 книг Інституту, які, за словами автора, «становлять найцінніший здобуток нашої науки за ці смутні роки» [2, с. 333]. У своїй «Автобіографії» Михайло Сергійович звернув увагу на те, що протягом 1921–1922 рр. зусиллями УСІ він видав монографію «Початки Громадянства (Генетична Соціологія)», а також спільно з колегами працю «З починів українського соціалістичного руху. М. Драгоманов і женеvський соціалістичний гурток» [1, с.31].

У серпні 1920 р. через фінансові проблеми було прийняте рішення про ліквідацію Комітету незалежної України (КНУК), який діяв за кордоном. Ліквідаційні збори вирішили передати УСІ певні кошти з фонду ліквідованого Комітету, щоб виконати видавничий план публікації літератури (крім історії України і першої частини антології українського письменства, видати економічну географію Феценка-Чопівського, другу частину антології і матеріали до історії Української революції [7, с. 282].

Намагаючися вирішити фінансові проблеми УСІ, М. Грушевський просив про допомогу українців за кордоном, але у 1921 р., звертаючись до земляків у США, вчений з жалем зазначив, що на потреби Інституту не отримав коштів [4, с. 307]. Оцінюючи значення УСІ, вчений вказав, що він «посуває наперед нашу науку, підтримує матеріально й морально наших учених, приготвує молодих наукових робітників тут і в краю. ... УСІ сповнює свою національну місію, котру не заступиться нічим іншим!» [2, с. 333, 334].

М. Грушевський згадував, що з 1922 р. він «віддався виключно науковій роботі» в Інституті [1, с.30]. Це був дуже складний час. Михайло Сергійович скаржився, що зростали фінансові труднощі УСІ. Через це довелося «припинити інтернаціональну серію передусім. Вона не приносила нічого». З величезним жалем вчений зазначав, що «книги розсилались задурно по закордонних бібліотеках, приспорюючи чималі видатки пересилки. Не було за що випустити історії України і історії української літератури по-англійськи. Нема коштів на друк давно приготованої економічної географії України, книг про мистецтво, музику і т. д. Нема за що продовжити документальної історії Української революції і славної історії останніх років, що так викривлюється нашими противниками» [2, с. 333]. М. Грушевський констатував, що з часом фінансове становище УСІ лише погіршувалося [5, с. 443].

Дуже актуально сприймаються слова М. Грушевського, який звертаючись з проханням до українців за кордоном про допомогу УСІ, стверджував: «Не самою зброєю, не самою дипломатією здобувають і закріплюють свою свободу і самостійність поневолені народи! Фальшиву репутацію некультурності, котру нам під час революції утворили наші вороги і всіма силами підтримують, ми оплатили, може, не менш тяжко, ніж брак воєнної сили ... Праця, звернена на піднесення української культури і укр[аїнської] репутації між чужинцями, в нинішній критичній хвилі заслугує помочі не менше, ніж кличі чисто політичної природи!» [2, с. 334].

Повертаючись в Україну з еміграції, М. Грушевський дякував усім, хто підтримував його працю «морально і матеріально, відзиваючись на мої поклики в справах запомогових і культурних, збираючи складки на вказувані мною цілі, поширюючи видання мої і тих інституцій, в котрих я працював». Перш за все він мав на увазі свою діяльність в УСІ і думав, про можливість його подальшого існування [6, с. 344, 345].

Отже, М. Грушевський оцінював діяльність УСІ крізь призму складних обставин, які мали різноманітний прояв у наукових, політичних, фінансових, побутових справах його життя еміграційної доби. Вчений відстежив різні аспекти діяльності створеного ним Інституту у важких умовах еміграції. Аналіз цих характеристик дозволяє краще зрозуміти місце УСІ у закордонній науковій та політичній діяльності М. Грушевського.

Література

1. Грушевський М. С. Автобіографія. Друкується, як рукопись. К.: «Київ друк», 1926.31 с.
2. Грушевський М. В ім'я української культури і українського імені до всіх вірних дітей України за океаном. Український соціологічний інститут звертається з гарячим прошенням помочі! [бл. 26 квітня 1923 р.]. Грушевський М. С. Твори: у 50 т.; редкол.: П. Сохань (голов. ред.), І. Гирич та ін. Львів : Видавництво Світ. 2013. Т. 4. Кн. 2. С. 332–334.
3. Грушевський М. С. В справі Українського соціологічного інституту (12 березня 1920 р.). Грушевський М. С. Твори: у 50 т.; редкол.: П. Сохань (голов. ред.), І. Гирич та ін. Львів : Видавництво Світ. 2013. Т. 4. Кн. 2. С. 264–265.
4. Грушевський М. С. Від Мих[айла] Грушевського. До шановних земляків в Америці Грушевський М. С. Твори: у 50 т.; редкол.: П. Сохань (голов. ред.), І. Гирич та ін. Львів : Видавництво Світ. 2013. Т. 4. Кн. 2. С. 303–309.
5. Грушевський М. С. Від Українського соціологічного інституту Грушевський М. С. Твори: у 50 т.; редкол.: П. Сохань (голов. ред.), І. Гирич та ін. Львів : Видавництво Світ. 2013. Т. 4. Кн. 2. С. 343.

6. Грушевський М. С. До земляків в Америці (17 лютого 1924 р.). Грушевський М. С. Твори: у 50 т.; редкол.: П. Сохань (голов. ред.), І. Гирич та ін. Львів : Видавництво Світ, 2013. Т. 4. Кн. 2. С. 344–345.
7. Грушевський М. С. Ліквідація Комітету незалежної України Грушевський М. С. Твори: у 50 т.; редкол.: П. Сохань (голов. ред.), І. Гирич та ін. Львів : Видавництво Світ, 2013. Т. 4. Кн. 2. С. 278–282.
8. Грушевський М. С. Проект Українського соціологічного інституту Грушевський М. С. Твори: у 50 т.; редкол.: П. Сохань (голов. ред.), І. Гирич та ін. Львів : Видавництво Світ, 2013. Т. 4. Кн. 2. С. 240–241.
9. Масненко В. В. М. С. Грушевський і Український соціологічний інститут. Історія України: дослідження та інтерпретації: Тези VI республіканських суспільно-політичних читань. Київ, 1991. С. 96–99.
10. Матяш І. Український соціологічний інститут М.С. Грушевського: основні напрями та етапи діяльності. Український історик. 2000. № 4. С. 44–56.
11. Судин Д. Женевський період Українського соціологічного інституту та розвиток української соціології 1919 – 1939 рр.). Україна – Швейцарія: маловідомі сторінки історії та сучасність: науковий збірник / Упоряд. Ірина Матяш. Берн-Київ, Інститут історії України НАН України. 2020. С. 157–172.
12. Судин Д. Празький період діяльності Українського соціологічного інституту (квітень 1920–січень 1921 рр.). Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. Вип. 7. 2013. С. 230–244.
13. Троцинський В.П. Український соціологічний інститут у Відні. Енциклопедія історії України: Україна–Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2019. С. 774.
14. Ульяновський В. Проекти українського соціологічного інституту М. С. Грушевського. Філософська і соціологічна думка. 1992. № 7. С. 109–114.

УДК 316.01

Слющинський Б. В.

доктор соціологічних наук, професор, професор кафедри філософії та соціології

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНИХ, ЕКОНОМІЧНИХ ТА СОЦІАЛЬНИХ КРИЗ НА РОЗВИТОК СОЦІОЛОГІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Соціологія як наука в Україні почала розвиватися з 1991 р., тобто з моменту отримання Україною незалежності, хоча до структури Національної академії наук України в 1919 р. входила кафедра соціології, яку очолював Богдан Кістяківський, український правознавець, громадський діяч, філософ права і соціолог неокантіанської орієнтації, один з організаторів Академії наук України. У 1918 р. М. Грушевським у Відні був відкритий український інститут соціології, фундатором якого був Микита Шаповал. Тому хоча соціологія як наука вважається для України досить молодою, але як свідчить історія має свій тривкий і трудомісткий шлях розвитку. В радянські часи вона була заборонена, бо на думку політиків того часу, людині не потрібно було вивчати себе, чи навколишнє соціальне середовище, чи тим більше думати, бо тоді говорили, що людині думати не потрібно, за неї думає «партія», а людині потрібно працювати, працювати і працювати. Хоча, як свідчить історія, понад 50 років тому в Інституті філософії Академії наук УРСР був створений відділ методології, методики і техніки конкретно-соціальних досліджень,